ΚΕΝΤΡΟ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ & ΜΑΘΗΣΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οδηγός Καλών Πρακτικών

Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Ένα παιδαγωγικά τεκμηριωμένο πλαίσιο για ποιοτική, συμπεριληπτική και αποτελεσματική μεταπτυχιακή εκπαίδευση στο ψηφιακό περιβάλλον

1. Εισαγωγή & Φιλοσοφία

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (ΕξΕ) δεν αποτελεί απλώς μια τεχνολογική λύση αντικατάστασης της αίθουσας. Αντιπροσωπεύει μια βαθύτερη παιδαγωγική επανεκτίμηση: ποιος μαθαίνει, πώς μαθαίνει και σε ποιες συνθήκες. Ο παρών Οδηγός Καλών Πρακτικών αποτελεί παραδοτέο του Κέντρου Υποστήριξης Διδασκαλίας & Μάθησης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και αποσκοπεί στην υποστήριξη ποιοτικής υλοποίησης Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) εξ αποστάσεως, στο πλαίσιο διασφάλισης ακαδημαϊκής αριστείας και ισότιμης μαθησιακής εμπειρίας.

Η πανδημία COVID-19 λειτούργησε ως επιταχυντής ψηφιακού μετασχηματισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ [2], πάνω από το 95% των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Ευρώπη πέρασε σε κάποια μορφή εξ αποστάσεως διδασκαλίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Ωστόσο, η εσπευσμένη μετάβαση ανέδειξε ανομοιογένεια ποιότητας, έλλειψη παιδαγωγικής τεκμηρίωσης και ψηφιακές ανισότητες. Η ανάπτυξη οδηγών καλών πρακτικών αποτελεί πλέον στρατηγική προτεραιότητα για κάθε ίδρυμα που επιδιώκει βιώσιμη ποιότητα [3].

ΒΑΣΙΚΗ ΑΡΧΗ
Η ΕξΕ δεν είναι η αίθουσα μεταφερμένη διαδικτυακά. Είναι ένα ξεχωριστό παιδαγωγικό πεδίο με δικές του απαιτήσεις, ευκαιρίες και αδυναμίες, που απαιτεί εξειδικευμένο σχεδιασμό, συνεχή αξιολόγηση και θεσμική υποστήριξη [4].

Ο Οδηγός απευθύνεται στο διδακτικό προσωπικό ΠΜΣ, στους μεταπτυχιακούς φοιτητές, στα διοικητικά και τεχνικά στελέχη, καθώς και στα όργανα διοίκησης και διασφάλισης ποιότητας. Έχει υποστηρικτικό και καθοδηγητικό χαρακτήρα, συμπληρώνοντας και όχι υποκαθιστώντας τους ισχύοντες κανονισμούς.

Κεντρικοί στόχοι του Οδηγού είναι:

- η αναβάθμιση της ποιότητας της εξ αποστάσεως διδασκαλίας και μάθησης στα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών,
- η ευθυγράμμιση των εκπαιδευτικών πρακτικών με σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις και τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα διασφάλισης ποιότητας,
- η ενίσχυση μιας κοινής κουλτούρας ποιότητας, ακαδημαϊκής δεοντολογίας και υπεύθυνης ψηφιακής συμπεριφοράς σε όλη την ακαδημαϊκή κοινότητα του Πανεπιστήμιου Ιωαννίνων,

- η παροχή σαφούς πλαισίου κατευθύνσεων και εργαλείων για τον αποτελεσματικό σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αποτίμηση της εξ αποστάσεως εκπαιδευτικής διαδικασίας.

2. Θεωρητικό Υπόβαθρο & Παιδαγωγικές Αρχές

Η αποτελεσματική ΕξΕ στηρίζεται σε ένα εύρωστο θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο συνδυάζει κλασικές παιδαγωγικές θεωρίες με σύγχρονες προσεγγίσεις της τεχνολογίας στην εκπαίδευση.

2.1 Κοινωνικός Εποικοδομητισμός

Ο Vygotsky [5] αναδεικνύει τον κοινωνικό χαρακτήρα της μάθησης: η γνώση οικοδομείται μέσα από αλληλεπίδραση με άλλους. Στο ψηφιακό περιβάλλον, αυτό μεταφράζεται σε συνεργατικές δραστηριότητες, κοινά fora συζήτησης και ομαδικές εργασίες.

2.2 Κοινότητα Διερεύνησης

Το μοντέλο Community of Inquiry [6] αποτελεί ίσως το πλέον διαδεδομένο θεωρητικό πλαίσιο για την ΕξΕ. Ορίζει τρεις αλληλένδετες παρουσίες: την Κοινωνική Παρουσία (αίσθηση σύνδεσης μεταξύ συμμετεχόντων), τη Γνωστική Παρουσία (ανάπτυξη βαθιάς κατανόησης μέσα από διερεύνηση) και την Παρουσία Διδασκαλίας (σχεδιασμός, διευκόλυνση, καθοδήγηση). Η έρευνα διαπιστώνει ότι ιδρύματα που επενδύουν και στις τρεις παρουσίες σημειώνουν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά ολοκλήρωσης και ικανοποίησης [7].

2.3 Ψηφιακή Παιδαγωγική Επάρκεια

Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων για Εκπαιδευτικούς (DigCompEdu) [9] ορίζει έξι τομείς επάρκειας: επαγγελματική δέσμευση, ψηφιακοί πόροι, διδασκαλία & μάθηση, αξιολόγηση, ενδυνάμωση μαθητών και προώθηση ψηφιακής ικανότητας. Η ψηφιακή παιδαγωγική επάρκεια δεν ταυτίζεται με τεχνική δεξιοτεχνία αλλά απαιτεί κριτική επιλογή εργαλείων με βάση μαθησιακά αποτελέσματα.

2.4 Αυτοκατευθυνόμενη Μάθηση

Ο Knowles [10] ανέδειξε ότι οι ενήλικοι μαθητές φέρουν ήδη εμπειρία, έχουν εσωτερική κινητοποίηση και μαθαίνουν αποτελεσματικότερα όταν τα περιεχόμενα συνδέονται με

ρεαλιστικά προβλήματα. Στη μεταπτυχιακή ΕξΕ, αυτό σημαίνει σεβασμό στην αυτονομία των φοιτητών, ευέλικτα χρονοδιαγράμματα και έμφαση στην εφαρμογή της γνώσης.

ΣΥΝΔΕΣΗ ΘΕΩΡΙΑΣ–ΠΡΑΞΗΣ

Κανένα θεωρητικό μοντέλο δεν αρκεί από μόνο του. Η αποτελεσματική ΕξΕ ενσωματώνει πολλαπλές θεωρητικές οπτικές και τις προσαρμόζει στο εκάστοτε γνωστικό αντικείμενο, στον πληθυσμό φοιτητών και στους διαθέσιμους πόρους [11].

3. Τα Τρία Επίπεδα Αλληλεπίδρασης στην ΕξΕ

Βασισμένο στο μοντέλο Moore [12], το ακόλουθο διάγραμμα αποτυπώνει τους τρεις άξονες αλληλεπίδρασης που διαμορφώνουν την ποιότητα της εκπαιδευτικής εμπειρίας σε ένα εξ αποστάσεως πρόγραμμα.

Περιεχόμενο	Διδάσκων	Φοιτητής
Videos, κείμενα, διαδραστικές ασκήσεις, αυτοαξιολόγηση. Υψηλός βαθμός αυτονομίας.	Ανατροφοδότηση, τηλεδιάσκεψη, ψηφιακές ώρες γραφείου.	Ομαδικές εργασίες, fora, peer review.

Πηγή: Προσαρμογή από Moore (1989) [12]. Η ισορροπία και των τριών τύπων αλληλεπίδρασης καθορίζει την ποιότητα της μαθησιακής εμπειρίας.

3.1 Αλληλεπίδραση Φοιτητή – Μαθησιακού Περιεχομένου

Η πρώτη και θεμελιώδης μορφή αλληλεπίδρασης αφορά την ενεργή εμπλοκή του φοιτητή με το εκπαιδευτικό υλικό. Στην ΕξΕ, το υλικό δεν λειτουργεί ως παθητικός φορέας πληροφορίας αλλά ως ενεργός μαθησιακός εταίρος. Σύμφωνα με τον Mayer [13], η Θεωρία Πολυμεσικής Μάθησης τεκμηριώνει ότι ο συνδυασμός εικόνας και αφήγησης ενισχύει τη μνήμη και την κατανόηση σε σύγκριση με μονοτροπικές αναπαραστάσεις. Το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση οφείλει να είναι σαφώς δομημένο σε διαχειρίσιμες ενότητες και να συνοδεύεται από υποστηρικτικά στοιχεία, όπως σύντομες εισαγωγές, ερωτήματα κατανόησης, δραστηριότητες εφαρμογής και δυνατότητες αυτοαξιολόγησης. Με αυτόν τον τρόπο, το περιεχόμενο δεν λειτουργεί μόνο ως πηγή πληροφορίας, αλλά ως οργανωμένο πλαίσιο μάθησης που υποστηρίζει την αυτορρύθμιση, τη συγκέντρωση και τη σταδιακή οικοδόμηση της γνώσης.

3.2 Αλληλεπίδραση Φοιτητή – Διδάσκοντα

Έρευνες σε μεταπτυχιακά ΕξΕ προγράμματα στην Ευρώπη [14] δείχνουν ότι η έγκαιρη, εξατομικευμένη και εποικοδομητική ανατροφοδότηση αποτελεί τον ισχυρότερο προβλεπτικό παράγοντα ολοκλήρωσης του μαθήματος. Ο φοιτητής που δεν λαμβάνει ανατροφοδότηση εντός 5–7 ημερών τείνει να αποδεσμεύεται συναισθηματικά από τη μαθησιακή διαδικασία. Ωστόσο, η αλληλεπίδραση μεταξύ φοιτητή διδάσκοντα δεν περιορίζεται στην επίλυση αποριών ή στη διόρθωση εργασιών, αλλά περιλαμβάνει τη συστηματική παιδαγωγική παρουσία του διδάσκοντα καθ' όλη τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας. Η σαφής επικοινωνία των προσδοκιών, η τακτική εμψύχωση, η έγκαιρη ανταπόκριση και η ουσιαστική υποστήριξη της μαθησιακής πορείας των φοιτητών/τριών ενισχύουν το αίσθημα σύνδεσης με το μάθημα και περιορίζουν τον κίνδυνο αποστασιοποίησης ή εγκατάλειψης. Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ο διδάσκων δεν είναι απλώς μεταδότης γνώσης, αλλά σταθερό σημείο αναφοράς για την οργάνωση, την ενθάρρυνση και την ακαδημαϊκή στήριξη των φοιτητών/τριών.

3.3 Αλληλεπίδραση Φοιτητή – Φοιτητή

Η συνεργατική μάθηση μεταξύ φοιτητών συμβάλλει όχι μόνο στη γνωστική ανάπτυξη αλλά και στη μείωση του αισθήματος απομόνωσης, ένα από τα κυριότερα εμπόδια στην ΕξΕ [15]. Ιδιαίτερη σημασία έχουν δραστηριότητες που ευνοούν τον διάλογο, την ανταλλαγή ανατροφοδότησης, τη συνδιαμόρφωση νοήματος και την ανάπτυξη ακαδημαϊκών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπου η φυσική συνύπαρξη απουσιάζει, η συστηματική ενίσχυση της φοιτητικής αλληλεπίδρασης λειτουργεί ως παράγοντας συνοχής, συμμετοχής και παραμονής στο πρόγραμμα. Δραστηριότητες όπως το peer review, τα ομαδικά projects και οι structured online debates αναπτύσσουν δεξιότητες συνεργασίας, κριτικής αξιολόγησης και επιχειρηματολογίας.

4. Μαθησιακός Σχεδιασμός Εξ Αποστάσεως Μαθημάτων

Ο μαθησιακός σχεδιασμός (learning design) αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της ποιοτικής ΕξΕ. Αντίθετα από τη μεταφορά της παραδοσιακής διδασκαλίας στο ψηφιακό περιβάλλον, ο μαθησιακός σχεδιασμός εκκινεί από τα μαθησιακά αποτελέσματα και εργάζεται αντίστροφα προς τη διδασκαλία και την αξιολόγηση.

4.1 Η Αρχή της Εποικοδομητικής Ευθυγράμμισης

Η εποικοδομητική ευθυγράμμιση δεν αφορά μόνο τη διατύπωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων, αλλά τη συνολική αντιστοίχιση μεταξύ του τι αναμένεται να επιτύχουν οι φοιτητές, του τρόπου με τον οποίο καλούνται να εργαστούν κατά τη διάρκεια του μαθήματος και του τρόπου με τον οποίο τεκμηριώνεται η επίτευξη της μάθησής τους. Όταν τα μαθησιακά αποτελέσματα, οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες και οι μέθοδοι αξιολόγησης δεν παρουσιάζουν σαφή συνοχή, οι φοιτητές δυσκολεύονται να προσανατολιστούν στις πραγματικές απαιτήσεις του μαθήματος και αποδυναμώνεται η ποιότητα της μαθησιακής εμπειρίας.

4.2 Σχεδιασμός Εβδομαδιαίων Ενοτήτων

Κάθε ενότητα του ΕξΕ μαθήματος συνιστάται να ακολουθεί ενιαία δομή: (α) σύντομη εισαγωγή με τα μαθησιακά αποτελέσματα, (β) εκπαιδευτικό υλικό ποικίλων τύπων (βίντεο, κείμενο, infographic), (γ) δραστηριότητες ενεργοποίησης (κουίζ, ερωτήματα αναστοχασμού), (δ) συνεργατικές δραστηριότητες και (ε) σαφείς οδηγίες για την ανατροφοδότηση. Σύμφωνα με τον Ramsden [17], η προβλεψιμότητα στη δομή μειώνει τον γνωστικό φόρτο και αφήνει ενεργειακό κεφάλαιο για βαθύτερη επεξεργασία περιεχομένου. Ιδιαίτερη σημασία έχει η σαφής διάκριση μεταξύ υποχρεωτικού και συμπληρωματικού υλικού, καθώς και η ρητή αποτύπωση του εκτιμώμενου χρόνου ενασχόλησης με κάθε δραστηριότητα. Στα μεταπτυχιακά προγράμματα, όπου οι φοιτητές συχνά συνδυάζουν σπουδές, εργασία και λοιπές υποχρεώσεις, η προβλεψιμότητα και η σαφήνεια στη δομή κάθε ενότητας λειτουργούν υποστηρικτικά για τη συνέπεια, την αυτορρύθμιση και τη διατήρηση της ακαδημαϊκής εμπλοκής.

4.3 Ισορροπία Σύγχρονης και Ασύγχρονης Διδασκαλίας

Η βέλτιστη αναλογία σύγχρονης/ασύγχρονης μάθησης εξαρτάται από τη φύση του γνωστικού αντικειμένου και τον τύπο των φοιτητών. Έρευνα του Means et al. [18] σε μεταανάλυση 51 μελετών έδειξε ότι τα υβριδικά (blended) μοντέλα αποδίδουν σε μέσο όρο κατά 25% υψηλότερα από την αμιγώς δια ζώσης ή αμιγώς ασύγχρονη διδασκαλία, υπό την προϋπόθεση ότι ο σχεδιασμός είναι παιδαγωγικά τεκμηριωμένος. Η σύγχρονη διδασκαλία υποστηρίζει κυρίως τον διάλογο, την άμεση διευκρίνιση, την αλληλεπίδραση και την αίσθηση ακαδημαϊκής κοινότητας, ενώ η ασύγχρονη διδασκαλία ενισχύει τη δυνατότητα ευέλικτης μελέτης, αναστοχασμού και σταδιακής επεξεργασίας του

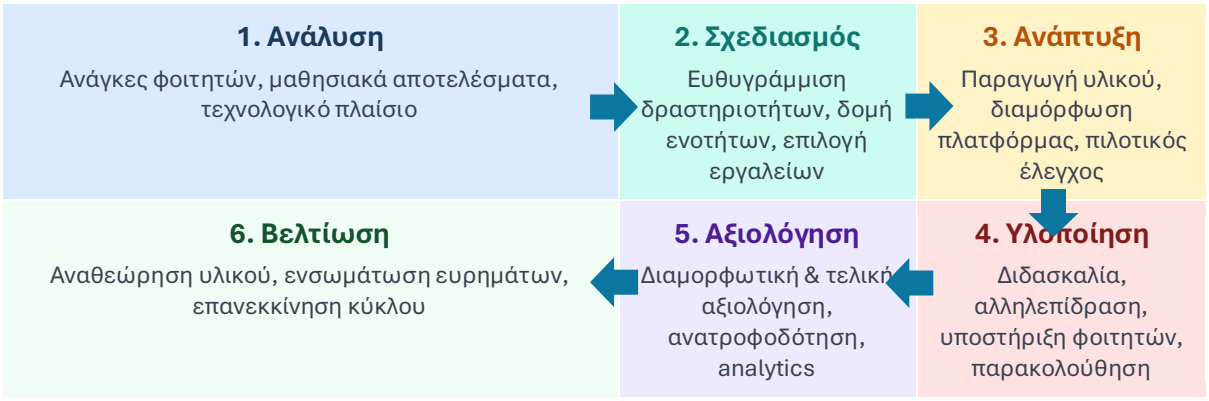
περιεχομένου. Η παιδαγωγικά τεκμηριωμένη αξιοποίηση και των δύο μορφών επιτρέπει την καλύτερη ανταπόκριση στις ανάγκες των μεταπτυχιακών φοιτητών και υποστηρίζει ουσιαστικότερα τη μαθησιακή τους πορεία.

4.4 Φόρτος Εργασίας & ECTS

Ένα πιστωτικό σημείο ECTS αντιστοιχεί σε 25–30 ώρες συνολικού φόρτου εργασίας. Σε ένα μάθημα 5 ECTS, ο φοιτητής αναμένεται να διαθέσει 125–150 ώρες σε μελέτη υλικού, εργασίες, σύγχρονες συνεδρίες και αξιολόγηση. Η διαφανής επικοινωνία αυτού του φόρτου είναι κρίσιμη ιδίως για εργαζόμενους μεταπτυχιακούς φοιτητές.

5. Ο Κύκλος Ποιοτικού Σχεδιασμού ΕξΕ

Ο ποιοτικός σχεδιασμός ενός ΕξΕ μαθήματος δεν είναι γραμμική διαδικασία αλλά κυκλικός βρόχος συνεχούς βελτίωσης, εμπνευσμένος από το μοντέλο ADDIE [19] και τη φιλοσοφία της continuous quality improvement της ENQA [20].

Πηγή: Προσαρμογή από ADDIE (Branch, 2009) [19] & ENQA ESG 2015 [20]. Το 6ο στάδιο Βελτίωσης κλείνει τον κύκλο συνεχούς ποιοτικής αναβάθμισης.

Ο κύκλος ποιοτικού σχεδιασμού δεν αφορά μόνο την αρχική ανάπτυξη ενός εξ αποστάσεως μαθήματος, αλλά τη συνεχή παρακολούθηση και αναθεώρησή του με βάση τεκμηριωμένα δεδομένα από την εφαρμογή του. Η συστηματική συλλογή πληροφοριών για τη συμμετοχή των φοιτητών, την ποιότητα της αλληλεπίδρασης, τις δυσκολίες κατανόησης, την πορεία ολοκλήρωσης των δραστηριοτήτων και την αποτίμηση της μαθησιακής εμπειρίας επιτρέπει τον εντοπισμό σημείων που χρήζουν βελτίωσης και ενισχύει τη συνέπεια, τη διαφάνεια και την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού σχεδιασμού. Στο πλαίσιο της διασφάλισης ποιότητας, ο κύκλος αυτός προϋποθέτει όχι μόνο την παιδαγωγική ευθύνη του διδάσκοντα, αλλά και τη θεσμική υποστήριξη του προγράμματος και του ιδρύματος. Η ανατροφοδότηση των φοιτητών, τα δεδομένα από το

ψηφιακό περιβάλλον μάθησης, οι διαδικασίες εσωτερικής αξιολόγησης και η περιοδική αναθεώρηση του εκπαιδευτικού υλικού και των μεθόδων διδασκαλίας συνιστούν κρίσιμα στοιχεία για τη συνεχή αναβάθμιση της ποιότητας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

5.1 Παιδαγωγική Ευθυγράμμιση ως Εργαλείο Ποιότητας

Το μοντέλο ADDIE στην εκδοχή «ADDIE+» ενσωματώνει, πέρα από τα πέντε κλασικά στάδια, ένα έκτο στάδιο βελτίωσης που κλείνει τον κύκλο. Τα δεδομένα της αναλυτικής μάθησης (learning analytics), οι έρευνες ικανοποίησης φοιτητών και οι εκθέσεις εσωτερικής αξιολόγησης τροφοδοτούν αυτόν τον βρόχο βελτίωσης [21].

6. Καλές Πρακτικές ανά Κατηγορία Αποδέκτη

6.1 Διδακτικό Προσωπικό

Σχεδιασμός & Οργάνωση Μαθήματος

Η πλατφόρμα ασύγχρονης μάθησης (ecourse.uoi.gr) δεν είναι απλό αποθετήριο αρχείων. Είναι ο ψηφιακός «χώρος» του μαθήματος. Κάθε ενότητα πρέπει να είναι αυτοτελής, με σαφές εισαγωγικό κείμενο, μαθησιακά αποτελέσματα, δραστηριότητες και χρονοδιάγραμμα. Η ανακοίνωση έναρξης εβδομάδας κάθε Δευτέρα αποτελεί από μόνη της καλή πρακτική: ενημερώνει, κινητοποιεί και δίνει ρυθμό.

Σύγχρονη Διδασκαλία

Η σύγχρονη συνεδρία δεν πρέπει να αναλώνεται σε μονόλογο διδάσκοντα. Αποτελεσματικές τεχνικές: think-pair-share, ψηφοφορίες σε πραγματικό χρόνο (polls), ομάδες εργασίας (breakout rooms), ανάλυση πραγματικών δεδομένων ή άρθρων επί τόπου. Η διάρκεια δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 90 λεπτά χωρίς διάλειμμα [22].

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΟΔΗΓΙΑ: ΚΑΝΟΝΑΣ «5-3-1»

Σε κάθε σύγχρονη συνεδρία: 5 λεπτά εισαγωγής και αφύπνισης, 3 κύριες έννοιες ή θεματικές, 1 κεντρική δραστηριότητα αλληλεπίδρασης. Η απλότητα της δομής ενισχύει τη συγκέντρωση σε απομακρυσμένο περιβάλλον [23].

Ανατροφοδότηση

Η αποτελεσματική ανατροφοδότηση είναι:

- Έγκαιρη: εντός 5–7 εργάσιμων ημερών
- Συγκεκριμένη: αναφέρεται σε συγκεκριμένα σημεία της εργασίας, όχι γενικόλογη
- Προσανατολισμένη στη βελτίωση: feed-forward, όχι μόνο κριτική
- Συνεπής: με τα κριτήρια αξιολόγησης που έχουν κοινοποιηθεί στους φοιτητές [16]

Ακαδημαϊκή Ακεραιότητα

Στο ψηφιακό περιβάλλον, η ακαδημαϊκή ακεραιότητα απαιτεί ενεργό στρατηγική. Αντί να βασίζεται αποκλειστικά σε εντοπισμό λογοκλοπής, ο διδάσκων καλείται να σχεδιάζει εργασίες που δυσκολεύουν την αντιγραφή: εξατομικευμένα ερωτήματα, αναλύσεις πρωτογενών δεδομένων, αναστοχαστικά ημερολόγια, παρουσιάσεις με ερωτήσεις.

6.2 Μεταπτυχιακοί Φοιτητές

Οι ενήλικοι μεταπτυχιακοί φοιτητές φέρουν επαγγελματική εμπειρία που αποτελεί πλούτο και βάρος. Η διαχείριση χρόνου είναι η μεγαλύτερη πρόκληση. Συνιστάται: δημιουργία σταθερού εβδομαδιαίου προγράμματος μελέτης, χρήση ψηφιακών εργαλείων οργάνωσης (π.χ. Notion, Trello), ενεργός συμμετοχή στα fora καθώς η συμμετοχή στη συζήτηση ενισχύει τη βαθύτερη κατανόηση του υλικού.

6.3 Διοικητικά & Τεχνικά Στελέχη

Η ποιότητα της ΕξΕ εξαρτάται επίσης από αξιόπιστες τεχνολογικές υποδομές. Καλές πρακτικές: τακτική δοκιμή των πλατφορμών πριν την έναρξη κάθε εξαμήνου, ύπαρξη σχεδίου εφεδρείας για τεχνικά προβλήματα, γρήγορη ανταπόκριση σε αιτήματα υποστήριξης, εκπαίδευση χρηστών σε νέα εργαλεία πριν τεθούν σε χρήση.

6.4 Όργανα Διοίκησης & Διασφάλισης Ποιότητας

Η θεσμική υποστήριξη της ΕξΕ απαιτεί: (α) σαφή πολιτική για τα εξ αποστάσεως ΠΜΣ, (β) πόρους επιμόρφωσης για το διδακτικό προσωπικό, (γ) μηχανισμούς συλλογής και αξιοποίησης δεδομένων (learning analytics, έρευνες φοιτητών), (δ) διαδικασίες αξιολόγησης και αναθεώρησης προγραμμάτων σε τακτά διαστήματα.

7. Αξιολόγηση & Ανατροφοδότηση σε ΕξΕ

Η αξιολόγηση στην ΕξΕ διακρίνεται σε διαμορφωτική/formative (ελέγχει τη μάθηση κατά τη διάρκεια) και τελική/summative (αξιολογεί τη μάθηση στο τέλος). Ο παρακάτω πίνακας χαρτογραφεί τα κυριότερα εργαλεία αξιολόγησης.

Κουίζ Αυτοαξιολόγησης Διαμορφωτική. Χαμηλό γνωστικό επίπεδο. Άμεση ανατροφοδότηση, υψηλή συχνότητα.	**Forum/Συζήτηση** Μεικτή. Μεσαίο επίπεδο. Ανάπτυξη επιχειρήματος, κοινωνική αλληλεπίδραση.	**Γραπτή Εργασία** Τελική. |Υψηλό επίπεδο. Feed-forward με rubric, εξατομικευμένη ανατροφοδότηση.
Peer Review Μεικτή. Μεσαίο–υψηλό επίπεδο. Ανάπτυξη κριτικής ικανότητας, κριτήρια rubric.	**Portfolio** Τελική. Υψηλό επίπεδο. Αναστοχασμός, τεκμηρίωση διαδικασίας, αυτορρύθμιση.	**Ομαδικό Project** Τελική. Υψηλό επίπεδο. Συνεργασία + παρουσίαση, μεγαλύτερος φόρτος εργασίας.

Πηγή: Βάσει Bloom (1956), αναθ. Anderson & Krathwohl (2001) [25]. Η επιλογή εργαλείων αξιολόγησης πρέπει να ευθυγραμμίζεται με τα μαθησιακά αποτελέσματα του μαθήματος.

Η αξιολόγηση και η ανατροφοδότηση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελούν κρίσιμες συνιστώσες της μαθησιακής διαδικασίας, καθώς δεν περιορίζονται στη διαπίστωση του βαθμού επίτευξης των μαθησιακών αποτελεσμάτων, αλλά συμβάλλουν ουσιαστικά στη στήριξη, την καθοδήγηση και τη βελτίωση της μάθησης. Στο ψηφιακό εκπαιδευτικό περιβάλλον, η αξιολόγηση χρειάζεται να σχεδιάζεται με τρόπο παιδαγωγικά τεκμηριωμένο, διαφανή και συνεπή προς τους στόχους του μαθήματος, ενώ η ανατροφοδότηση οφείλει να είναι έγκαιρη, σαφής και αξιοποιήσιμη από τους φοιτητές. Η συνδυασμένη λειτουργία των δύο αυτών διαστάσεων ενισχύει την ενεργό συμμετοχή, την αυτορρύθμιση και την ακαδημαϊκή πρόοδο των φοιτητών, ενώ παράλληλα υποστηρίζει τη διασφάλιση της ποιότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

7.1 Αξιολόγηση Διαμορφωτική vs Τελική

Η διαμορφωτική αξιολόγηση (κουίζ αυτοαξιολόγησης, fora, αναστοχαστικές ερωτήσεις, peer review) συνήθως δεν βαθμολογείται και υπηρετεί ουσιαστικά τη μαθησιακή διαδικασία. Σύμφωνα με τον Hattie [26], η ανατροφοδότηση αποτελεί μία από τις τρεις πλέον αποτελεσματικές παρεμβάσεις στη μαθησιακή εμπειρία (effect size: 0.70).

7.2 Ηθική Αξιολόγησης & Χρήση ΤΝ

Η εκτεταμένη χρήση εργαλείων Τεχνητής Νοημοσύνης (ΤΝ) από φοιτητές θέτει νέες προκλήσεις για την ακαδημαϊκή ακεραιότητα. Η σύσταση δεν είναι η απαγόρευση αλλά η στοχευμένη επαναδιαμόρφωση εργασιών: έμφαση στην κριτική ανάλυση, την τεκμηρίωση διαδικασίας σκέψης, τον αναστοχασμό και τη σύνδεση με εξατομικευμένο εμπειρικό υλικό [27]. Είναι σημαντικό οι όροι χρήσης εργαλείων ΤΝ να αποσαφηνίζονται εκ των προτέρων σε επίπεδο μαθήματος ή εργασίας, με ρητή αναφορά στα επιτρεπτά όρια, στις περιπτώσεις υποχρεωτικής δήλωσης και στον τρόπο με τον οποίο ο φοιτητής οφείλει να τεκμηριώνει τη συμβολή του. Η διαφάνεια ως προς τη χρήση ΤΝ δεν λειτουργεί μόνο αποτρεπτικά έναντι ακαδημαϊκών παραβάσεων, αλλά και παιδαγωγικά, καθώς ενισχύει την υπεύθυνη αξιοποίηση των ψηφιακών εργαλείων και τη συνειδητή κατανόηση των ορίων τους στο πλαίσιο της πανεπιστημιακής μάθησης.

8. Ψηφιακά Εργαλεία, Ιδιωτικότητα & Ψηφιακή Ευημερία

8.1 Επιλογή Ψηφιακών Εργαλείων

Η επιλογή ψηφιακών εργαλείων δεν πρέπει να κατευθύνεται από τις τάσεις αλλά από τη διδακτική στόχευση. Ένα απλό εργαλείο που χρησιμοποιείται σωστά υπερέχει ενός σύνθετου που δεν είναι παιδαγωγικά ενσωματωμένο [28]. Βασικά κριτήρια επιλογής: συμβατότητα με τη διδακτική στρατηγική, προσβασιμότητα για όλους τους φοιτητές, συμμόρφωση με GDPR, χαμηλό τεχνικό κόστος εισόδου.

Ασύγχρονη Μάθηση Open eClass, Moodle, H5P για διαδραστικό περιεχόμενο, Padlet, Google Classroom.	**Σύγχρονη Επικοινωνία** MS Teams, Zoom, BigBlueButton, Google Meet.
Συνεργασία & Δημιουργία Jamboard, Miro, Mentimeter, Poll Everywhere, Padlet, Notion.	**Αξιολόγηση** Turnitin, Unicheck, Peergrade (peer review), Google Forms, Kahoot.

8.2 Προστασία Προσωπικών Δεδομένων (GDPR)

Σε συνέπεια με τον Κανονισμό (ΕΕ) 2016/679, όλα τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της ΕξΕ πρέπει να εγκρίνονται από την αρμόδια υπηρεσία του ιδρύματος. Η καταγραφή σύγχρονων συνεδριών απαιτεί προηγούμενη ενημέρωση και συγκατάθεση φοιτητών. Τα δεδομένα δεν πρέπει να κοινοποιούνται σε τρίτα μέρη χωρίς νομική βάση [29].

8.3 Ψηφιακή Ευημερία

Η ψηφιακή κόπωση (Zoom fatigue, cognitive overload) είναι αποδεδειγμένο φαινόμενο [24] που επηρεάζει τόσο φοιτητές όσο και διδάσκοντες. Καλές πρακτικές: ανακοίνωση σαφών ωρών διαθεσιμότητας, αποφυγή επικοινωνίας εκτός εύλογων ωρών, εκπαίδευση φοιτητών σε στρατηγικές αυτοφροντίδας.

8.4 Συμπερίληψη & Καθολικός Σχεδιασμός (UDL)

Το πλαίσιο Universal Design for Learning [30] υποδεικνύει τρεις αρχές: (α) πολλαπλά μέσα παρουσίασης περιεχομένου (βίντεο + κείμενο + audio), (β) πολλαπλές μορφές δράσης & έκφρασης (γραπτή εργασία, παρουσίαση, podcast), (γ) πολλαπλά μέσα ενεργοποίησης ενδιαφέροντος. Η συμμόρφωση με WCAG 2.1 Level AA για τα ψηφιακά υλικά διασφαλίζει ισότιμη πρόσβαση για φοιτητές με αναπηρία.

9. Συμπέρασμα

Η ΕξΕ σε μεταπτυχιακό επίπεδο δεν είναι απλώς μια εναλλακτική στη δια ζώσης εκπαίδευση. Είναι ένα εκπαιδευτικό πεδίο με δικές του δυνατότητες, απαιτήσεις και αρχές. Ο παρών Οδηγός Καλών Πρακτικών, ως παραδοτέο του Κέντρου Υποστήριξης Διδασκαλίας & Μάθησης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, επιδιώκει να αποτελέσει έναν αξιόπιστο οδηγό πλοήγησης σε αυτό το πεδίο, συνδυάζοντας θεωρητική τεκμηρίωση, πρακτικές κατευθύνσεις και θεσμική βούληση για ποιότητα.

Η ποιότητα στην ΕξΕ δεν είναι τυχαία: είναι αποτέλεσμα σχεδιασμού, υποστήριξης, αξιολόγησης και συνεχούς βελτίωσης. Τα τρία επίπεδα αλληλεπίδρασης, ο κυκλικός σχεδιασμός ADDIE+ και η ευθυγράμμιση αξιολόγησης με μαθησιακά αποτελέσματα αποτελούν τη ραχοκοκαλιά κάθε ποιοτικού ΠΜΣ εξ αποστάσεως.

ΒΑΣΙΚΟ ΜΗΝΥΜΑ

Η τεχνολογία διευκολύνει, δεν αντικαθιστά την παιδαγωγική σκέψη. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην ΕξΕ είναι πιο σύνθετος και πιο κρίσιμος από ποτέ: είναι σχεδιαστής μαθησιακών εμπειριών, διευκολυντής κριτικής σκέψης, εμψυχωτής κοινότητας και πρότυπο ψηφιακής ευθύνης.

Ο οδηγός αυτός αποτελεί δυναμικό κείμενο: θα επικαιροποιείται με βάση τα δεδομένα αξιολόγησης, τις εξελίξεις στην ΤΝ και τις νέες παιδαγωγικές έρευνες. Η επαγγελματική μάθηση του διδάσκοντα είναι η πιο βαθιά εγγύηση ποιότητας για τον φοιτητή.

Βιβλιογραφία

1. OECD (2021). *The State of Higher Education: One Year into the COVID-19 Pandemic*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/83c41957-en
2. European Commission (2021). *Digital Education Action Plan 2021–2027*. Office of the EU.
3. Means, B., Bakia, M., & Murphy, R. (2014). *Learning Online: What Research Tells Us About Whether, When and How*. Routledge.
4. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
5. Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. (2000). Critical inquiry in a text-based environment. *The Internet and Higher Education, 2*(2–3), 87–105.
6. Swan, K. (2003). Learning effectiveness: What the research tells us. In *Elements of Quality Online Education* (pp. 13–45). Sloan Consortium.
7. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice-Hall.
8. Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. JRC Science for Policy Report, EUR 28775 EN.
9. Knowles, M. S., Holton, E. F., & Swanson, R. A. (2015). *The Adult Learner* (8th ed.). Routledge.
10. Laurillard, D. (2012). *Teaching as a Design Science*. Routledge.
11. Moore, M. G. (1989). Three types of interaction. *American Journal of Distance Education, 3*(2), 1–6.
12. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning* (2nd ed.). Cambridge University Press.
13. Gikandi, J. W., Morrow, D., & Davis, N. E. (2011). Online formative assessment in higher education. *Computers & Education, 57*(4), 2333–2351.
14. Tinto, V. (2017). *Completing College*. University of Chicago Press.
15. Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University* (4th ed.). McGraw-Hill / Open University Press.
16. Ramsden, P. (2003). *Learning to Teach in Higher Education* (2nd ed.). Routledge.
17. Means, B. et al. (2010). Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning. U.S. Department of Education.
18. Branch, R. M. (2009). Instructional Design: The ADDIE Approach. Springer.
19. ESG (2015). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. EURASHE.
20. Siemens, G., & Long, P. (2011). Penetrating the fog: Analytics in learning and education. EDUCAUSE Review, 46(5), 30–32.
21. Martin, F., & Bolliger, D. U. (2018). Engagement matters. Online Learning, 22(1), 205–222.
22. Chickering, A. W., & Gamson, Z. F. (1987). Seven principles for good practice. AAHE Bulletin, 39(7), 3–7.
23. Bailenson, J. N. (2021). Nonverbal overload: Zoom fatigue. Technology, Mind, and Behavior, 2(1). https://doi.org/10.1037/tmb0000030
24. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.) (2001). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. Longman.
25. Hattie, J. (2009). Visible Learning. Routledge.
26. UNESCO (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. UNESCO.
27. Puentedura, R. R. (2006). Transformation, Technology and Education. Hippasus.
28. ENISA (2020). Guidelines for Securing the Use of Cloud Computing Services. EU Agency for Cybersecurity.
29. CAST (2018). Universal Design for Learning Guidelines, Version 2.2. http://udlguidelines.cast.org